

U S T A W A
R Z A D O W A.

PRAWO UCHWALONE

*w Warszawie Dnia 3. Maja,
Roku 1791.*

USTAWA RZĄDOWA

W IMIĘ BOGA W TROYCY
ŚWIĘTEY JEDYNEGO.

STANISŁAW AUGUST

z Bożej Łaski i Woli Narodu

KRÓL POLSKI,

WIELKI XŻĘ LITEWSKI, RUSKI, PRU-
SKI, MAZOWIECKI, ŻMUDZKI, KIIOWSKI,
WOŁYNSKI, PODOLSKI, PODŁASKI, IN-
FLANTSKI, SMOLENSKI, SIEWIERSKI
I CZERNIECHOWSKI,

wraz

z STANAMI SKONFEDEROWANEMI

w Liczbie podwoynéy,

NAROD POLSKI REPREZENTUJĄCEMI.

Uznaiąc, iż los Nas wszystkich od
ugruntowania i wydoskonalenia Kon-
stytucyi Narodowej iedynie zawisł,
długim doświadczeniem poznawszy
zadawnione Rządu Naszego wady, a
chcąc korzystać z pory, w iakiey się

4

Europa znayduie, i Ster dogorywiają-
cey chwili, która Nas samym sobie
wrocila, wolni od hańbiących obcey
przemocy nakazow, ceniąc drożey
nad życie, nad szczęśliwość osobi-
stą exystencyą polityczną, niepodle-
głość zewnętrzną, i wolność wewnę-
trzną Narodu, którego los w ręce
nasze iest powierzonym, chcąc oraz
na błogosławieństwo, na wdzięczność
współczesnych i przyszłych pokoleń
zasłużyć, mimo przeszkod, które
w Nas namiętności sprawować mo-
gą, dla dobra powszechnego, dla u-
gruntowania wolności, dla ocalenia
Oczyzny Naszey i iey granic, z nay-
większą stałością ducha ninieyszą
Konstytucyą uchwalamy, i tę całko-
wicie za świętą, za niewzruszoną de-
klaruiemy, dopokiby Narod w czasie
Prawem przepisany wyrażną wolą
swoią nie uznał potrzeby odmienie-
nia w niey iakiego Artykułu. Do
którey to Konstytucyi dalsze ustawy
Seymu terażnieyszego we wszystkim
stosować się mają.

I.

Religia Panująca.

Religią Narodową Panującą, iest i będzie Wiara Święta Rzymska Katolicka, ze wszystkimi iey Prawami. — Przeyście od Wiary Panującey do iakiegokolwiek wyznania iest zabronione pod karami Apostazyi. Ze zaś taż sama Wiara Święta, przykazuje Nam kochać bliźnich Naszych; Przeto wszystkim ludziom iakiegokolwiek bądź wyznania, pokoy w Wierze, i opiekę Rządową winniśmy, i dla tego wszelkich obrządków i Religii wolność w Kraiach Polskich, podług ustaw Kraiowych, waruiemy.

II.

Szlachta Ziemianie.

Szanując pamięć Przodków Naszych, iako Fundatorów Rządu wolnego, Stanowi Szlacheckiemu wszystkie swobody, wolności, prerogatywy, pierwszeństwa w życiu prywatnym, i pu-

blicznym nayuroczyściey zapewniamy; Szczególniey zaś Prawa, Statuta, i Przywileie temu Stanowi od *Kazimierza Wielkiego, Ludwika Węgierskiego, Władysława Jagielly, i Witolda Brata iego Wielkiego Xiążęcia Litewskiego*, niemniey od *Władysława i Kazimierza Jagiellończykow*, od *Jana Alberta, Alexandra, i Zygmunta I. Braci*, od *Zygmunta Augusta* ostatniego z Linii Jagiellońskiej, sprawiedliwie i prawnie nadane, utwierdzamy, zapewniamy, i za niewzruszone uznaiemy. Godność Stanu Szlacheckiego w Polsce, za równą wszelkim stopniom Szlacheństwa gdziekolwiek używanym przyznaiemy. — Wszystką Szlachtę równemi być między sobą uznaiemy, nietylko co do starania się o Urzędy, i o sprawowanie posług Oyczyźnie, honor, sławę, i pożytek przynoszących; ale oraz co do rownego używania Przywileiów i Prerogatyw Stanowi Szlacheckiemu służących. Nadewszystko zaś Prawa bezpieczeństwa osobistego i wolności

cnocie, Obywatelstwu i honorowi, iey świętość do szanowania, iey trwałość do strzeżenia poruczamy, iako iedyną twierdzę Oyczyzny, i swobod naszych.

III.

Miasta i Mieszczanie.

Prawo na terażniejszym Seymie zapadłe, pod tytułem: *Miasta Nasze Królewskie wolne w Państwach Rzplitey*, w zupełności utrzymane mieć chcemy, i za część niniejszey Konstytucyi deklaruiemy, iako Prawo wolney Szlachcie Polskiej dla bezpieczeństwa swobod, i całości wspólney Oyczyzny nową, prawdziwą, i skuteczną dającą siłę.

IV.

Chłopi Włościanie.

Lud Rolniczy, z pod którego ręki płynie nayobfitsze bogactw Kraiowych źródło, który naylicznieyszą w Narodzie stanowi ludność, a zatym

naydzielniejszą Kraiu siłę, tak przez
sprawiedliwość, ludzkość, i obowiązki
Chrześcijańskie, iako i przez własny
Nasz interes dobrze zrozumiany,
pod opiekę Prawa i Rządu Kraiowego
przyimuiemy, stanowiąc: iż odtąd,
iakiękolwiek swobody, nadania,
lub umowy Dziedzice z Włościana-
mi dobr swoich autentycznie ułożyli,
czyliby te swobody, nadania, i umo-
wy były z Gromadami, czyli też z każ-
dym osobno Wsi mieszkańcem zro-
bione, będą stanowić wspólny, i wza-
iemny obowiązek, podług rzetelnego
znaczenia warunków, i opisu zawarte-
go w takowych nadaniach i umowach,
pod opiekę Rządu Kraiowego podpa-
dający. Układy takowe, i wynikające
z nich obowiązki przez iednego wła-
ściciela gruntu dobrowolnie przyjęte,
nietylko iego samego, ale i następców
iego, lub Prawa nabywców tak wiązać
będą, iż ich nigdy samowolnie ode-
mieniac nie będą mocni. Nawzajem
Włościanie iakiękolwiek bądź maie-
tności od dobrowolnych umow, przy-

iętych nadań, i z niemi złączonych
powinności usuwać inaczej się nie
będą mogli, tylko w takim sposobie,
i z takimi warunkami, iak w opisach
cichże umów postanowione mieli,
które, czy na wieczność, czyli do cza-
su przyjęte, ściśle ich obowiązywać
będą. Zawarowawszy tym sposobem
Dziedziców przy wszelkich poży-
tkach od Włościan im należących, a
chcąc iak nayskuteczniej zachęcić
pomnożenie ludności Kraiowey, o-
głaszamy wolność zupełną dla wszy-
stkich ludzi, tak nowo przybywają-
cych, iako i tych, którzyby pierwey
z Kraiu oddaliwszy się, teraz do Oy-
czyzny powrócić chcieli, tak dalece:
iż każdy Człowiek do Państw Rze-
czypospolitey nowo z któreykolwiek
strony przybyły, lub powracający,
iak tylko stanie nogą na ziemi Pol-
skiey, wolnym iest zupełnie użyć
przemysłu swego, iak, i gdzie chce?
Wolny iest czynić umowy na osia-
dłość, roboczną lub czynsze, iak,
dopoki się umowi? Wolny iest osia-

dać w Mieście, lub na Wsiach, wolny
 jest mieszkać w Polsce, lub do Kra-
 in, do którego zechce powrócić, u-
 czyniwszy zadosyć obowiązkom, któ-
 re dobrowolnie na siebie przyjął.

V.

Rząd, czyli oznaczenie Władz

Publicznych.

Wszelka Władza w społeczności
 ludzkiej początek swój bierze z wo-
 li Narodu. Aby więc całość Państw,
 wolność obywatelska, i porządek
 społeczności w równey wadze na za-
 wsze zostawały, trzy Władze Rząd
 Narodu Polskiego składać powinny,
 i z woli Prawa niniejszego na zawsze
 składać będą; to jest: *Władza Pra-
 wodawcza* w Stanach zgromadzonych
Władza Najwyższa wykonawcza w
 Królu i Straży, i *Władza Sądownicza*
 w Juryzdykcyach na ten koniec usta-
 nowionych, lub ustanowić się mają-
 cych.

Seym, czyli Władza Prawodawcza.

Seym, czyli Stany Zgromadzone, na dwie Izby dzielić się będą, na Izbę Poselską, i na Izbę Senatorską pod Prezydencyą Króla.

Izba Poselska, iako wyobrażenie i skład wszechwładztwa Narodowego, będzie świetnością Prawodawstwa: Przeto w Izbie Poselskiej naypierwey decydowane będą wszystkie Proiekta. 1. *Co do Praw ogólnych*, to iest Konstytucyinych, Cywilnych, Kryminalnych, i do ustanowienia wieczystych Podatków. W których to materjach propozycye od Tronu, Woiewodztwom, Ziemiom i Powiatom, do roztrząśnienia podane, a przez Instrukcye do Izby przychodzące, naypierwsze do decyzji wzięte być mają. 2. *Co do uchwał Seymowych*, to iest: Poborów doczesnych, stopnia Monety, zaciągania długu Publiczne-

go, Nobilitacyi, i innych nadgro-
dz przypadkowych, rozkładu wydatków
Publicznych, ordynaryjnych, i ex-
tra-ordynaryjnych, Woyny, Poko-
iu, ostateczney Ratyfikacyi Trakta-
tów związkowych i handlowych,
wszelkich Dyplomatycznych Aktów,
i umów do Prawa Narodów ściągają-
cych się, kwitowania Magistratur
Wykonawczych, i tym podobnych
zdarzeń głównym Narodowym po-
trzebom odpowiadających, w któ-
rych to materjach propozycye od
Tronu prosto do Izby Poselskiej
przychodzić mające, pierwszeństwo
w prowadzeniu mieć będą.

Izby Senatorskiej, złożoney z Bi-
skupów, Woiewodow, z Kasztela-
nów i Ministrow pod Prezydencyą
Króla, mającego Prawo raz dać *Vo-*
tum swoje, drugi raz *paritate* roz-
wiązywać osobiście, lub nadesłaniem
zdania swojego do teyże Izby, obo-
wiązkiem iest: 1. Każde Prawo,
które po przeysciu formalnym w Iz-
bie Poselskiej, do Senatu natych-

miast przesłane być powinno, przy-
 iąć, lub wstrzymać do dalszey Naro-
 du deliberacyi opisaną w Prawie wię-
 kszością głosów; przyęcie, moc i
 świętość Prawu nadawać będzie;
 wstrzymanie zaś zawiesi tylko Prawo,
 do przyszłego ordynaryinego Sey-
 mu, na którym, gdy powtorna na-
 stąpi zgoda, Prawo, zawieszone od
 Senatu przyętym być musi. 2. *Ka-
 żdą uchwałę Seymową*, w materyach
 wyżej wyliczonych, którą Izba Po-
 selska Senatowi natychmiast przysłać
 powinna, wraz z tąż Izbą Poselską,
 większością głosów decydować, a złą-
 czona Izb obydwóch większość, po-
 dług Prawa opisana, będzie wyrokiem,
 i wolą Stanow.

Waruiemy: iż Senatorowie i Mi-
 nistrowie, w obiektach sprawowania
 się z urzędowania swojego, bądź
 w Straży, bądź w Kommissyi *Votum
 decisivum* w Seymie nie będą mieli, i
 tylko zasiadać w ten czas w Senacie
 mają, dla dania explikacyi na żada-
 nie Seymu.

Seym zawsze gotowym będzie: Prawodawczy i Ordynaryiny. Rozpocząć się ma co dwa lata, trwać zaś będzie podług opisu Prawa o Seymach. Gotowy, w potrzebach nagłych zwołany, stanowić ma o tey tylko materyi, do którey zwołanym będzie, lub o potrzebie, po czasie zwołania przypadley.

Prawo żadne, na tym Ordynaryinyym Seymie, na którym ustanowione było, znoszonym być nie może. Komplet Seymu składać się będzie z liczby Osob niższym Prawem opisaney, tak w Izbie Poselskiej, iako w Izbie Senatorskiej.

Prawo o *Seymikach*, na terażniejszyym Seymie ustanowione, iako nayistotniejszą zasadę wolności Obywatelskiej, uroczyście zabeśpieczamy.

Jako zaś Prawodawstwo sprawowane być nie może przez wszystkich, i Narod wyłącza się w tey mierze przez *Reprezentantow*, czyli Posłów swoich, dobrowolnie wybranych; prze-

to stanowimy: iż Posłowie na Seymikach obrani w Prawodawstwie i ogólnych Narodu potrzebach, podług niniejszey Konstytucyi uważani być mają, iako *Reprezentanci całego Narodu*, będąc składem ufności powszechney.

Wszystko, i wszędzie, większością głosów decydowane być powinno. Przeto *Liberum Veto*, Konfederacye wszelkiego gatunku, i Seymy Konfederackie, iako duchowi niniejszey Konstytucyi przeciwne, Rząd obalające, społeczność niszczące, na zawsze znosiemy.

Zapobiegając z iedney strony gwałtownym, i częstym odmianom Konstytucyi Narodowey, z drugiey, uznając potrzebę wydoskonalenia oney po doświadczeniu iey skutków, co do pomyślności publiczney, porę i czas rewizyi i poprawy Konstytucyi co lat 25. naznaczamy. Chcąc mieć takowy Sejm Konstytucyiny Extra-Ordynaryiny podług osobnego o nim Prawa opisu.

VII.

Król Władza Wykonawcza.

Żaden Rząd naydoskonalszy bez dzielnéy władzy wykonawczéy stać nie może. Szczęśliwość Narodów od Praw sprawiedliwych, Praw skutek od ich wykonania zależy. Doświadczenie nauczyło, że zaniedbanie tey części Rządu nieszczęściami napelniło Polskę: zawarowawszy przeto wolnemu Narodowi Polskiemu Władzę Praw sobie stanowienia, i moc baczności nad wszelką Wykonawczą władzą, oraz wybierania Urzędników do Magistratur; Władzę naywyższego wykonywania Praw, Królowi w Radzie Jego oddaemy: która to Rada *Strażą Praw* zwać się będzie.

Władza Wykonawcza do pilnowania Praw, i onych pełnienia, ściśle iest obowiązana. Tam czynną z siebie będzie, gdzie Prawa pozwalają, gdzie Prawa potrzebują dozoru, exekucyi, a nawet silnéy po-

mocy. Posłuszeństwo należy się iéy zawsze od wszystkich Magistratur, moc przynaglenia nieposłuszne, i zaniedbujące swe obowiązki Magistratury, w iéy ręku zostawiamy.

Władza Wykonawcza nie będzie mogła Praw stanowić, ani tłumaczyć, Podatków, i Poborów, pod iakimkolwiek imieniem nakładać, Długów Publicznych zaciągać, rozkładu dochodów Skarbowych przez Sejm zrobionego odmieniać, Woyny wydawać, Pokoju, ani Traktatu, i żadnego Aktu Dyplomatycznego *definitivè* zawierać. Wolno iéy tylko będzie, tymczasowe z Zagranicznymi prowadzić Negocyacye, oraz tymczasowe i potoczne dla bezpieczeństwa i spokoyności Krainy wynikające potrzeby załatwiać, o których naybliższemu Zgromadzeniu Seymowemu donieść winna.

Tron Polski Elekcyinym przez Familie mieć na zawsze chcemy i stanowimy. Doznane klęski Bez-Królewów peryodycznie Rząd wywra-

cających, powinność ubezpieczenia losu każdego mieszkańca Ziemi Polskiej, i zamknięcia na zawsze wpływów Mocarstw Zagranicznych; Pamięć świętości i szczęścia Ojczyzny naszej za czasów Familii ciągle Panujących, potrzeba odwrócenia od ambicyi Tronu, obcych i możnych Polaków, zwrócenia do iednomyślnego wolności Narodowej pielęgnowania, wskazały roztropności naszej oddanie Tronu Polskiego Prawem następstwa. Stanowimy przeto, iż po życiu iakiego Nam dobroć Boska pozwoli, Elektor dzisiejszy Saski w Polsce Królować będzie; Dynastya przyszłych Królów Polskich zacznie się na Osobie *Fryderyka Augusta* dzisiejszego Elektora Saskiego, Którego Sukcesorem *de lumbis* z płci Męskiej Tron Polski przeznaczamy. Najstarszy Syn Króla Panującego po Ojcu na Tron następować ma. Gdyby zaś dzisiejszy Elektor Saski nie miał potomstwa płci Męskiej, tedy Mąż przez Ele-

która za zgodą Stanów Zgromadzonych Córce Jego dobrany, zaczynać ma linią następstwa w płci Męskiéy do Tronu Polskiego. Dla czego *Maryę Augustę Nepomucenę* Córkę Elektora za infantkę Polską deklarujemy, zachowując przy Narodzie Prawo żadnéy preskrypcyi podpadać nie mogące, wybrania do Tronu drugiego Domu po wygaśnięciu pierwszego.

Każdy Król wstępując na Tron, wykona przysięgę BOGU i Narodowi, na zachowanie Konstytucyi niniejszéy, na *Pacta Conventa*, które ułożone będą z dzisieyszym Elektorem Saskim, iako przeznaczonym do Tronu, i które tak, iak dawne, wiązać go będą.

Osoba Króla iest Święta, i bezpieczna od wszystkiego. Nic sam przez się nie czyniący, za nic w odpowiedzi Narodowi bydz nie może. Nie samowładzcą, ale Oycem i Głową Narodu bydz powinien, i tym go

Prawo, i Konstytucya ninieysza byđź
uznaie i deklaracie.

Dochody tak, iak będa w Paktach
Konwentach opisane, i prerogatywy
Tronowi własciwe, ninieyszą Kon-
stytucyą dla przyszłego Elektora za-
warowane, tkniętami byđź nie będa
mogły.

Wszystkie Akta Publiczne, Trybu-
nały, Sądy, i Magistratury, Monety,
Stęple, pod Królewskim iść powinny
Imieniem. Król, Któremu wszelka
moc dobrze czynienia zostawiona
byđź powinna, mieć będzie *Jus a-*
gratiandi na śmierć skazanych, procz
in Criminibus Status. Do Króla
rozrządzenie naywyższe siłami zbroj-
nemi Kraiowemi w czasie Woyny,
i nominowanie Kommendantów Woy-
ska należeć będzie, z wolną atoli
ich odmianą za wolą Narodu. Pa-
tentować Officyerów, i mianować U-
rzedniki podług Prawa niższego o-
pisu; Nominować Biskupów i Sena-
torów, podług opisu tegoż Prawa,
oraz Ministrów, iako Urzedników

pierwszych *Władzy Wykonawczey*, Jego będzie obowiązkiem.

Straż, czyli Rada Królewska do dozoru całości, i exekucyi Praw, Królowi dodana, składać się będzie: 1. z Prymasa, iako Głowy Duchowieństwa Polskiego, i iako Prezesa Kommissyi Edukacyiney, mogącego być wyznaczonym w Straży przez pierwzego *ex Ordine* Biskupa, którzy rezolucyi podpisywać nie mogą. 2. Z pięciu Ministrów; to iest: Ministra Policyi, Ministra Pieczęci, Ministra Belli, Ministra Skarbu, Ministra Pieczęci do Spraw Zagranicznych. 3. Z dwóch Sekretarzów, z których ieden Protokół Straży, drugi Protokół Spraw Zagranicznych, trzymać będą; obydwa bez *votum* decydującego.

Następca Tronu z Małoletności wyszedłszy, i przysięgę na Konstytucyą wykonawszy, na wszystkich Straży posiedzeniach, lecz bez głosu, przytomnym być może.

Marszałek Seymowy, iako na 2. lata wybrany, wchodzić będzie w

liczbę zasiadających w Straży bez wdawania się w iey rezolucye, iedynie dla zwołania Seymu gotowego, w takim zdarzeniu: gdyby on uznał w przypadkach koniecznego zwołania Seymu gotowego wymagających, rzetelną potrzebę a Krol go zwołać wzbraniał się, tedy tenże Marszałek do Posłów i Senatorów wydać powinien listy okolne, zwołując onych na Sejm gotowy, i powody zwołania tego wyrażając. Przypadki zaś do koniecznego zwołania Seymu są sylko następujące: 1. W gwałtowney potrzebie do Prawa Narodu ściągającej się, a szczerzej w przypadku Wojny ościenney. 2. W przypadku wewnętrznego zamieszania grożącego rewolucyą krajem lub kollizyą między Magistraturami. 3. W widocznym powziętym głodu niebezpieczeństwie. 4. W osierociałym Stanie Ojczyzny, przez śmierć Krola, lub w niebezpieczney Jego chorobie. Wszystkie rezolucye w Straży roztrząsane będą przez skład wyżej wspomniony. De-

czyja Krolewska po wysłuchanych wszystkich zdaniach przeważać powinna, aby iedna była w wykonywaniu Prawa wola; Przeto każda ze Straży rezolucya pod Imieniem Krolewskim, i z podpisem ręki Jego wychodzić będzie; Powinna iednak być podpisana także przez iednego z Ministrow zasiadających w Straży, i tak podpisana, do posłuszeństwa wiązać będzie, i dopełnioną być ma, bądź przez Kommissye, bądź przez iakieżkolwiek Magistratury wykonawcze, w tych iednak szczególnie materyach, ktore wyraźnie ninieyszym Prawem wyłączone nie są. W przypadku gdyby żaden z Ministrow zasiadających decyzji podpisać nie chciał; Król odstąpi od tey decyzji, a gdyby przy niey upierał się; Marszałek Seymowy w tym przypadku upraszać będzie o zwołanie Seymu gotowego, i jeżeli Król spóźniać będzie zwołanie; Marszałek to wykonać powinien.

Jako nominowanie wszystkich Ministrów, tak i wezwanie z nich ie-

dnego od każdego Administracyi wydziału, do Rady swoiéy, czyli Straży, Króla iest Prawem. Wezwanie to Ministra do zasiadania w Straży, na lat dwa będzie, z wolnym onego na dal przez Króla potwierdzeniem. Ministrowie do Straży wezwani, w Kommissyach zasiadać nie mają.

W przypadku zaś, gdyby większość dwóch trzecich części wotów sekretnych, obydwóch Izb złączonych na Seymie Ministra bądź w Straży, bądź w Urzędzie odmiany żądała; Król natychmiast na iego miejsce innego nominować powinien.

Chcąc, aby Straż Praw Narodowych obowiązana była do ściłéy odpowiedzi Narodowi, za wszelkie onych przestępstwa, stanowimy: Iż gdy Ministrowie będą oskarżeni przez Deputacyą do examinowania ich czynności wyznaczoną o przestępstwo Prawa, odpowiadać mają z osoby i majątków swoich. W wszelkich takowych oskarżeniach Stany Zgromadzone pro-

stą większością wotów Izb złączonych odesłać obwinionych Ministrów mają do Sądów Seymowych po sprawie dliwej i wyrownywającej przestępstwu Ich ukaranie, lub przy dowiedzionéy niewinności, od sprawy i kary uwolnienie. Dla porządnego Władzy Wykonawczéy dopełnienia, ustanawiamy oddzielne Kommissye, mające związek ze Strażą, i obowiązane do posłuszeństwa teyże Straży. Kommissarze do nich wybierani będą przez Sejm, dla sprawowania Urzędów swoich w przeciągu czasu Prawem opisanego. Kommissye te są:
 1. Edukacyi. 2. Policyi. 3. Woyska.
 4. Skarbu.

Kommissye Porządkowe Woiewodzkie na tym Seymie ustanowione, równie do dozoru Straży należące, odbierać będą rozkazy przez wyżéy wspomniane pośrednicze Kommissye, *respectivè* co do obiektów każdéy z nich Władzy i obowiązków.

VIII.

Władza Sądownicza.

Władza Sądownicza nie może być wykonywaną ani przez Władzę Prawodawczą, ani przez Króla; lecz przez Magistratury na ten koniec ustanowione i wybierane. Powinna być zaś tak do mieysc przywiązana, żeby każdy człowiek blisko dla siebie znalazł sprawiedliwość, żeby przestępny widział wszędzie groźną nad sobą Rękę Kraiowego Rządu. 1. Ustanawiamy przeto Sądy pierwszhey Instancyi dla każdego Woiewodztwa, Ziemi, i Powiatu, do których Sędziowie wybierani będą na Seymikach. Sądy pierwszhey Instancyi będą zawsze gotowe i czuwające na oddanie sprawiedliwości tym, którzy iéy potrzebują. Od tych Sądów iść będzie Apellacya na Trybunały główne dla każdéy Prowincyi być mające, złożone równie z Osób na Seymikach wybranych. I te Sądy tak pierwszhey, iako i ostatnihey Instancyi, będą Sądami Ziemiańskimi dla Szla-

chty i wszystkich właścicieli Ziem-
skich, z kimkolwiek *in Causis Juris*
& *facti*.

2. Jurysdykcye zaś Sądowe wszyst-
kim Miastom podług Prawa Seymu
terazniejszego o *Miastach Wolnych*
Królewskich zabezpieczamy.

3. Sądy Referendarskie dla każdéy
Prowincyi osobne mieć chcemy w
Sprawach Włościan wolnych dawne-
mi Prawami Sądowi temu podda-
nych.

4. Sądy Zadworne, Assessorskie,
Relacyjne i Kurlandzkie, zachowuje-
my:

5. Kommissye wykonawcze będą
miały Sądy w sprawach do swéy Ad-
ministracyi należących.

6. Oprócz Sądów w Sprawach Cy-
wilnych i Kryminalnych, dla wszyst-
kich Stanów będzie Sąd najwyższy
Seymowy zwany. Do którego przy o-
twarcu każdego Seymu obrane będą
Osoby. Do tego Sądu należeć mają
występki przeciwko Narodowi i Kró-
lowi, czyli *Crimina Statûs*.

Nowy *Codex* Praw Cywilnych i Kryminalnych przez wyznaczone przez Seym Osoby spisać rozkazuemy.

IX.

Regencya.

Straż będzie oraz Regencyą, mając na czele Królową, albo w Jéy nieprzytomności Prymasa. W tych trzech tylko przypadkach mieysce mieć może Regencya: 1. W czasie małoletności Króla. 2. W czasie niemocy trwałe pomieszanie zmysłów sprawu- iący. 3. W przypadku, gdyby Król był wzięty na Woynie. Małoletność trwać tylko będzie do lat 18. zupełnych; a niemoc względem trwałego pomieszania zmysłów deklarowaną być nie może, tylko przez Seym gotowy większością wotów trzech części przeciwko czwartéy Izb złączonych. W tych przeto trzech przypadkach Prymas Korony Polskiéy Seym natychmiast zwołać powinien; a gdyby Prymas tę powinność

zwłoczył; Marszałek Seymowy Listy okolne do Posłów i Senatorów wyda. Seym gotowy urządzi, kolej zasiadania Ministrów w Regencyi, i Królową do zastąpienia Króla w obowiąz-
kach Jego umocnie. A gdy Król w pierwszym przypadku z małoletności wyidzie, w drugim do zupełnego przyidzie zdrowia, w trzecim z niewoli powróci; Regencya rachunek z czynności swoich oddać Mu powinna, i odpowiadać Narodowi za czas swego urzędowania, tak, iak jest przepisano o Straży, na każdym Ordynarynym Seymie, z Osób i majątków swoich.

X.

Edukacya Dzieci Królewskich.

Synowie Królewscy, których do następstwa Tronu Konstytucya przeznacza, są pierwszemi Dziećmi Ojczyzny; Przeto baczną o dobre Jch wychowanie do Narodu należy, bez uwłoczenia iednak Prawom Rodzi-

cielskim. Za Rządu Królewskiego Sam Król z Strazą, i z wyznaczonym od Stanów *Dozorcą Edukacyi Królewiców*, wychowaniem Jch zatrudniać się będzie. Za Rządu Regencyi, taz z wspomnionym *Dozorcą Edukacyą* Jch powierzona mieć sobie będzie. — W obydwóch przypadkach *Dozorca* od Stanów wyznaczony, donosić winien na każdym Ordynaryjnym Seymie o Edukacyi i postępku Królewiców, Kommissyi zaś Edukacyiney powinnością będzie podać układ *Instrukcyi* i Edukacyi Synów Królewskich, do potwierdzenia Seymowi; a to, aby iednostayne w wychowaniu Jch *prawidła* wpaiały ciągle i wcześniej w umysły przyszłych następców Tronu *Religią*, miłość cnoty, Oyczyzny, Wolności, i Konstytucyi Kraiowéy.

XI.

Sila Zbroyna Narodowa.

Naród winien iest sobie samemu obronę od napaści; i dla przestrze-

gania całości swoiëy. Wszyscy prze-
to Obywatele są obrońcami całości i
swobód Narodowych. Woysko nic
innego nie iest, tylko wyciągnięta si-
ła obronna i porządna, z ogólnëy si-
ły Narodu. Narod winien Woysku
swemu nadgrode i poważenie za to,
iż się poświęca iedynie dla iego o-
brony. Woysko winno Narodowi
strzeżenie granic, i spokoyności po-
wszechnëy; słowem, winno bydź ie-
go naysilnieyszą tarczą. Aby prze-
znaczenia tego dopełniło niemylnie,
powinno zostawać ciągle pod posłu-
szeństwem Władzy Wykonawczëy,
stosownie do opisów Prawa; powin-
no wykonać przysięgę na wierność
Narodowi i Królowi, i na obronę
Konstytucyi Narodowëy. użytym być
więc Woysko Narodowe może na o-
gólną Kraiu obronę, na strzeżenie
Fortec i granic, lub na pomoc Pra-
wu, gdyby kto exekucyi Jego nie
był posłusznym.

